

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12
Naročnina četrletno 15 Din,
polletno 30 Din, letno 60 Din,
za inozemstvo 90 Din.
Posamezne številke 1'50 Din.
Urednik in izdajatelj Ivan Zorec v Ljubljani.

Ljubljana, 3. marca 1933.

Upravništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12
Poštočerkovni račun
Ljubljana št. 16.176
Rokopisov ne vračamo.
Oglasi po tarifu.
Tiska tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

Še o „Preporodu“

Dvoje pisem

I.

Spoštovani gospod urednik!

V Vašem listu se je razvnela debata o bivšem in sedanjem Preporodu. Pisec prvega članka, Ciril Kočevar, me je 13. januarja t. l. pozval, naj o tej zadevi še enkrat izpovem svoje mnenje. Po »Izjavi« star. org. Prep., ki je izšla v petek 24. februarja t. l. so me nekateri ljudje ponovno naprosili, da bi kot sotrudnik almanaha »20 let Preporoda« izrazil svoje misli. Ker se debata vrši v Vašem listu, Vas prosim, da objavite poslano vrstico.

Marsikom je znano, da sem o notranji sorodnosti bivšega in sedanjega Preporoda že ponovno pisal. Svojega mnenja nisem v ničemer izpremenil. Predvojni Preporod je bil revolucionarna organizacija, ki je premaknila tečaje v nazorih o slovenskem narodnem življenju in njegovi usodi. Ne gre za zunanje uspehe, meni je važno dejstvo, da se je gibanje pri nas pojavilo z znano odločnostjo. Kadar se pojavi med mladino zopet gibanje, ki bo vsaj toliko, če ne globlje premaknilo tečaje življenjskih potreb in usode našega naroda, potem bom priznal, da ima tako gibanje notranjo sorodnost z delovanjem predvojnega Preporoda. Tako gibanje mora zajeti in premakniti narodni problem v perspektivah človeškega razvoja, mora biti nova krepka afirmacija naše življenjske moči. Nenehno oziranje v preteklost mi dokazuje, da se je naše življenje po prevratu le malo premaknilo v svojih tečajih. Nasprotno, zdi se mi, da izpričuje javno življenje postopno vpadanje tako v idejnem kakor moralnem primeru. O tem me prepričujejo številne izjave in članki. Kako smo branili »po sreči« priporočene vrednote, kako smo reševali vprašanje narodnega obstoja in sožitja s Srbi in Hrvati v skupni državi, spada brez dvoma med klavarna, ne pa med svetla poglavja. O napredku rajši molčimo. Kdor se želi učiti pri predvojnem Preporodu delavnosti in odgovorne zavestnosti, naj to tudi pravilno stori. Dokazati dediščino, pomeni vsaj meni, izpričanje enake življenjske aktivnosti na poti naprej.

Predvojni Preporodovi so nastopili izven vseh strank, ki si odločne volje mladinskega gibanja niso mogle prilastiti. Preporodovi so obsojali sleherno laž v takratnem javnem življenju in so sprejeli borbo z vsemi, čeprav o tej borbi Ciril Kočevar ni pravilno poučen, ko trdi, da je bila narodna ra-

dikalna organizacija njihov najodločnejši nasprotnik. Po prevratu je zastrupilo udejstvovanje naših strank ozračje tako, da je človeku postalo težko v zatohlem vzdušju. Vsa leta povojnega življenja so živa podoba kameleonske politike strankarskih interesov, ne pa narodovih. Vsakdanji dogodki so nam potrjevali, da je bila politika le perspektiva strankine koristi ali še osebne brez ozira, ali narodu godi ali ne. Videli smo, da so zaradi gesla, ki je bilo sveto pred dnevi, postajali čez noč izdajalci vsi, ki se niso s politiki levili. Kdor ni mogel verovati, kar so mu haruspices razlagali iz kurjih čevčev, je hodil ob strani z grenkim okusom v ustih. Premislimo, koliko je bilo napisanih fraz o narodnosti, o državi, idealih, o socialnih nalogah, in kam smo se premaknili? Bilanca je obupna.

Kako je živela mladina, kako je sprejemala dogodke javnega življenja? Delovanja povojnega Preporoda ne poznam; stvari, o katerih je pisal C. Kočevar so mi bile po večini nove. Kadar sem prelistaval njihova glasila, sem videl, da so članki in prispevki precej pod nivojem onih v predvojnem »Preporodu« in »Glasu Juga«. V idejni smeri nisem zasledil niti koraka naprej; brez globlje analize se je pogrevalo marsikaj, kar je predvojnem Preporodovcem služilo le za bojno sredstvo. V javnem življenju nisem nikoli opazil, da bi bila mladina, ki si je lastila nasledstvo Preporodovcev, pokazala odločnost ali borbenost predvojnih predhodnikov.

Se nekaj bi omenil. V slovenskem javnem življenju smo opazovali po prevratu sramotno ravnanje nasprotnika z idejnim protivnikom. V tem smo pokazali, da pogrešamo sleherne politične vzgoje in smisla za politično življenje kot solastniki države. Kdor je imel oči uprte naprej, kdor se ni strinjal s početjem naše slabe politike in je o pravicah človeka svobodno razmišljal, tega so poskušali uničiti, če ga že niso z narodnostnimi ali verskimi žebliji pribili na sramotni steber. Kako je ravnala mladina v tistih dneh? Izprašuje naj si vest.

Ob zaključku bi pripomnil, da je moj članek v almanahu »20 let Preporoda« namenjen le spominu predvojnega Preporodovca Jenka.

Za objavo teh vrstic se Vam najlepše zahvaljuje
Juž Kozak.

II.

Spoštovano uredništvo »Slovenije«!

Vljudno Vas prosim za naklonjenost, da mi v prihodnji številki svojega lista objavite le-to opazko k izjavi društva »Preporod«, ki ste jo objavili dne 25. februarja t. l.:

Razumem društvo »Preporod«, da skuša s svečanimi izjavami braniti svoj ugled in dokazati svojo tradicionalno zvezo s predvojnem »Preporodom«. Želel bi le, da bi društvo »Preporod« v svojem povojnem delu skušalo dokazati, da je vredno biti naslednik imena Avgusta Jenka. Vendar je tudi zgodovina povojnega »Preporoda« zelo bogata raznih dogodkov, o katerih sem svoje dni našo javnost sam informiral, prav tako pa tudi drugi. Sedanji člani društva »Preporod« naj se kar zanesejo na točnost in veljavnost mojih ugotovitev, navedenih v mojem članku v št. 2. »Slovenije« od 13. januarja 1933.

Vztrajam pri svoji zahtevi, naj se društvo »Preporod« izjavi, ali se strinja z vsebino in z navedbami v članku g. Vekoslava Iskre v almanahu »20 let Preporoda«? Ali se strinja s trditvijo, da bi bil pripravljen del slovenske mladine iti »tudi pod jarem najhujših sovražnikov«? Samo to, nič več ne zahtevam. Ali je tudi sedanje društvo »Preporod« tega mnenja? Jasnost je tu potrebna!

Gosp. urednik, sprejmite izraze mojega spoštovanja!

Ljubljana, 1. marca 1933.

Ciril Kočevar.

Masaryk o vzrokih sodobne stiske

V zadnji številki smo priobčili iz razgovora nemškega pisatelja Hegemana z Masarykom misli, ki kažejo pot do resnične demokracije. Od tega predmeta sta prešla k načinu in izvedbi razdelitve čeških veleposestev, vprašanje, ki je za nas zanimivo le bolj v drugi vrsti. Načelno važen pa je razgovor, ki je obravnaval vzroke sedanje politične in gospodarske stiske. Ta del razgovora priobčujemo danes.

Uredništvo.

Hegemann: Mar niso med glavnimi vzroki gospodarske svetovne stiske množične nove carske ovire, ki so nastale, ker je bila razbita podonavna monarhija? Vi, gospod predsednik, ste zahtevali in pospeševali to razbitje z odličnimi dr-

„Sodobnost“

(Neodvisna slovenska revija. Izdaja in zalaga »Slovenska književna zadruga« [predstavnik Fran Albrecht]. Urejujejo: Ferdo Kozak [leposlovje], Stanko Leben [kritika, polemika, pregledni del], Josip Vidmar [esej]).

V začetku februarja je izšla nova slovenska književna revija, katero smo že napovedali ob pri- liki svojega poročila o knjižici »Križa Ljubljanskega Zvona«, ki jo je izdala skupina slovenskih književnikov, kateri se je ločila od L. Z. radi znanega spora s Tiskovno zadrugo.

Nova revija se imenuje »Sodobnost«, z značilnim podnaslovom »neodvisna slovenska revija«, ki naj poudari njeno neodvisnost od vseh političnih skupin in podjetij, obenem pa tudi označi njeno slovensko stališče.

Neodvisna književna revija nam je bila gotovo zelo potrebna, kakor bi bil potreben tudi tak dnevnik, kajti skoraj ves naš tisk je danes v strankarskih rokah, kar škoduje tako kulturnemu, kakor tudi političnemu razvoju. Neodvisnost pa moramo pojmovati seveda samo v tem oziru, da izdajatelj, kakor tudi sodelavci take revije, niso vezani na katerokoli stranko ali politično skupino, ki bi jih omejevala pri svobodi izrekanja sodbe; družiti pa mora uredništvo in sodelavce skupen svetovni nazor in program, kajti vsako javno delo mora izha-

jati iz nekih določenih načel in mora skušati doseči določen cilj, sicer je jalovo, kakor v umetnosti tako zvani l'art pour l'art-izem.

Naš namen danes ni, da bi ocenjevali prvo številko nove revije, opozoriti hočemo nanjo le naše bralce, obenem pa bomo skušali ugotoviti na podlagi članka v tej številki, kakšno je stališče nove revije do najbolj perečih vprašanj današnjega časa pri Slovencih in v svetu sploh, ali z drugimi besedami: pokazati hočemo idejno usmerjenost nove revije.

Programatični uvod reviji je napisal Stanko Leben (Ali je potrebna nova revizija?). Po uvodu, v katerem dokazuje nujnost ustanovitve nove revije, skuša ugotoviti, kakšna mora biti sodobna revija, in prihaja do naslednjega zaključka: »Revija, ki naj bo v današnjem času živa, tvorna sila v procesu slovenstva, ne more in ne sme biti napram vsemu našemu političnem in socialnemu življenju neopredeljen, bledoličen in brezbarven magazin, ki zbira pesmi, povesti, prevode, literarna premišljevanja, a naj iz kulturnega območja izključuje politično in socialno ideologijo. Revija, če naj je živa, mora biti udarna; udarna pa revija ne more biti, če nasproti osnovnim problemom slovenskega življenja ni enotno usmerjena, če v borbi za enotni slovenski kolektiv ne pozna strnjene političnega stališča (str. 1). Pri reševanju vseh važnih vprašanj sme po avtorjevem mnenju biti odločilna le ena

smernica: »videti v slovenstvu kulturno-duhovno enoto, skušati ustvariti tej kulturno-duhovni enoti take politične in družabne pogoje, da se bo mogla razmahniti in polno zadihati ter si sama določiti svojo usodo (str. 2). To svoje osnovno stališče avtor pozneje natančneje opredeljuje in se izreka proti obema ekstremoma: šovinistični nacionalni zagrizenosti, in tudi proti internacionalizmu. Nova revija bo skušala v tem stati nad prvimi, kakor drugim ekstremom ter skušala usmeriti obe sili v dobro naroda, pri čemer jo bo vodilo načelo, »da preko našega osnovnega narodnostnega vprašanja ni mogoče iti« (str. 2). To načelo je gotovo pravilno, le da bo moralo uredništvo določneje pokazati na osnove svojega gledanja in vidike, po katerih bo presojalo vse javno udejstvovanje. Zato bo moralo pač podrobneje izdelati idejno vsestransko izdelan program, kajti le tako bo mogla biti revija v resnici udarna in progresivna. V tem pa v prvi številki zlasti pogrešamo točnega in jasnega stališča do socialnih in ekonomskih problemov našega časa, upamo pa, da bo to nadomestilo uredništvo v naslednjih številkah.

Poleg Lebnevega uvoda so važni za presojevanje idejne usmeritve revije še članek Frana Albrehta »Na periferiji duha«, v katerem je podal pisatelj zelo dober in točen prerez duševnosti slovenskega malomeščana sedanosti, in Josipa Vidmarja članek »Duhovna služba narodu«, kjer skuša

žayniškimi sredstvi. Mr. Knickerbocker je celo otodi zatrjeval, da ste s svojimi izjavami izkopali grob upanju na skorajšnjo združitev podonavskih dežel.

Masaryk: To je pretirano. Tudi jaz pričakujem gospodarske rešitve od združitve v večje gospodarske enote, samo ne pojmem sedanjega položaja zgolj gospodarsko.

H.: Kaj ni ostvareitev malih nasledstvenih držav prav tako usodno darilo, kakor ga je poklonil Napoleon malim nemškim državam, ki jih je napravil neodvisne v namenu, da jih oslabi?

M.: Razbitje podonavske monarhije je bilo neogibno. O nobeni stvari nisem vestnejše razmišljal.

H.: Vem, da so vas še malo pred vojno hvalili nekateri vaši rojaki kot posebno dobrega Avstrijca in avstrijskega domoljuba. Takrat so pisali vaši rojaki: Masaryk in Machar, ki sužila avstrijski Avgijev hlev, zaslužita hvaležnost Avstrije, za katero delata.

M.: Ali nazadnje sem moral spoznati, da tega Avgijevega hleva ni mogoče očistiti.

H.: Skoraj prav tako je govoril Hitler o stari Avstriji. Ali ni to morda samo staroavstrijski pesimizem? Saj se je včasih celo posrečilo, očistiti pruski Avgijev hlev. To je zgodovinska pruska beseda.

M.: Potem ko je izbruhnila svetovna vojna, sem obiskal ministrskega predsednika Körberja in ga prašal, če smemo upati, da bo Avstrija po vojni že vendar pripravljena, izvesti najbolj nujne preosnove. Körber pa mi je odvrnil, da bo Avstrija po zmagovitvi vojni z dvojnimi užitki delala po starem kopitu in da bo v narodnostnih vprašanjih še ostrejša, kakor pred vojno. Z zmagovitimi Habsburgovi bi sploh ne bilo mogoče delati.

H.: Vsaj nam odstranitev vladarskih rodov in še ni bila povod, da bi bili razbili Nemčijo v Bavarsko, vmesno porensko državo in okrnjeno Prusijo in s tem spolnili upanje francoskih generalov. Če bi bili to storili, bi bili imeli prav tako mnogo novih carinskih mej, kot vi.

M.: Ne smete primerjati Nemčije z Avstro-Ogrsko, ki je sestajala iz devet narodov, od katerih sta dva kot manjšina zatirala večino. Nemčija ni vojne zgubila, prav kakor je Prusija dobila svojo osvobodilno zmago že ob svojem porazu pri Jeni leta 1906, kar ste sami dokazali v svojih knjigah. S svetovno vojno ste tudi pridobili. Znebili ste se nešteti navidežno neiztrebljivih težav, in samo od Nemčije je odvisno, če ne bo uspela obnova, ki stoji pred vrati.

H.: Brez svetovne vojne bi se bili komaj znebili pruske trirazredne volilne pravice, ki jo je imenoval Bismarck najbolj zavrženo izmed vseh volilnih pravic. In filozof nemških nacionalcev in narodnih socialistov Möller von den Bruck zagotavlja, da je bil nemški poraz neuporabno doživetje za oblikovanje nemške duše.

M.: Brez dvoma, tudi jaz pravim, da je Nemčija vojno tudi dobila. Vprašati je treba zdaj, če bo znala to zmago izkoristiti.

H.: Toda — ali nima vsaka država pravice, lastiti si to moralno zmago?

M.: Seveda, Anglija in Amerika, ki sta morali šele ustvariti svoje vojske, sta dosegli velike moralne uspehe. Toda ne bili bi se mogli upirati odavnaj pripravljani vojaški organizaciji Nemčije — Prusije, če bi ne bila vzdržala Francija prvega nemškega sunka. Beseda o francoski dekadenci se je pokazala v vojni kot nezmisel. Francija se je prav tako hrabro vojskovala in je bila prav tako dobro pripravljena kot Nemčija. Če pa pravim, da je Nemčija vojno tudi dobila, ne mislim samo na moralno, ampak tudi na vojaško zmago. Nemčija je delala napake, ali v celoti se je nemška organizacija obnesla.

pokazati pravo svobodnost — v nasprotju s starim lažisvobodnemiseltvom slovenskega liberalizma — kot pogoj za resnično in pomembno duhovno službo narodu (str. 19). Žal pa je Vidmarjev članek tako daleč odmaknjen od resničnega življenja, da večino bralcev ne bo prepričal.

Poleg teh člankov so v prvi številki zanimivi literarni prispevki Miška Kranjca (črtica »Obisk pri Dominkovih«), Mileta Klobčiča (pesem »Zapuščena kavarna«) in Ferda Kozaka (odlomke romana »V nočnanost«). V »Refleksijah« odgovarja F. Kozak na članek Rajka Ložarja o »Zupančiču v lanskem Domu in svetu«, pod zaglavljen »Kritika« ocenjuje Louis Adamič Jakač-Jarčevu knjigo »Odmevi rdeče zemlje«, Josip Vidmar pa povest Miška Kranjca »Življenje« in Mirana Jarca roman »Novo mesto«. Zanimiv in tehten članek o naši prevodni literaturi je napisal S. Leben, ki poroča tudi o knjižici »Križa Ljubljanskega Zvonca«, ter pod naslovom »Iz naših revij o »Književnosti« (»Narodnost in umetnost po marksistični doktrini«), Javornikovem članku »Brez pravih politikov — močnih mož« v »Besedi« o sodobnih vprašanjih, in B. Borkovem članku »Marginalije — k polemiki o Otonu Zupančiču« v 1. številki letošnjega L. Z. Revije zaključujeta rubriki »Iz tujih literatur« in »revij«, kjer poroča Fran Zwitter o zanimivi knjigi francoskega pisatelja Julien-a Benda »La trahison des clercs«, ki razpravlja o razmerju kulture in politike v Franciji in Evropi, ter »Kronika«, v kateri hočejo beležiti

Povdarjam pa, da ne razlagam te splošne stiske samo gospodarsko. V bistvu je, kar ponavljam, npravstvena, duhovna. Gre za to, da premagamo silo, nasilnost starega, aristokracijskega režima.

Takoimenovano malodržavje, balkanizacija Evrope, ni vzrok stiske. Saj je vendar nastalo samo šest novih držav. Male države v Evropi so zgodovinsko dane, in njihova osvoboditev kot državna organizacija bo dobiček za vse, če bodo velesile v svoji zunanji politiki bolj demokratične. Delati je treba z vzajemnim zaupanjem.

Politične spremembe v Evropi je pripravil stari režim; ne samo Evropa, tudi Azija je v prav taki stiski; pogledajte samo na stisko britanske države, na Rusijo z njenimi mnogoštevilnimi republikami — povsod stremenje po osamosvojitvi, po močnejši izrabi zgodovinsko danih poedinosti, ki niso samo narodnostno pogojene. Osamosvojitve zahteva kajpada federacije, mednarodnosti na vseh področjih.

Političen požig v Berlinu

Dne 27. februarja t. l. je začelo nenadoma goriti poslopje nemškega državnega zbora. Gorelo je na več mestih. Očitno gre torej za premišljen zažig. Škoda je zelo velika.

Policija je kajpada zločinca takoj iztaknila. Kajti da gre pri požigu državnozbornega poslopja za politično dejanje, je jasno na prvi pogled. In še predno smo brali o uspehu policije, smo vedeli — policija prime komunista, enega vsaj, če ne več.

Tako se je tudi zgodilo. Takoj je bil prijet požigalec, ki je seveda nosil s seboj vse potrebne listine glede državne, politične in moralne pristojnosti. To je namreč potrebno, da se policiji olajša delo in javnosti razmišljanje.

Saj nič ne rečemo: prav lahko, da je vse skupaj res. Komunisti so pripadniki diktature, torej nasprotniki demokracije in vsega, kar je v zvezi z njo, zlasti demokratičnega ljudskega zastopstva. In mogoče je, da so ali zaradi demonstracije ali da znešajo svojo jezo nad tako nepotrebno stvarjo, kot je buržujski državni zbor, zažgali ali dali zažgati njegovo poslopje. V Nemčiji so pač politične strasti razvnete in zanešene v najširše ljudske množice, in te so v takem nastroju nepreračunljive, kakor nas uči zgodovina vseh prevratov in uporov.

Torej, kakor rečeno, mogoče je, ali vendar — ni verjetno. Tudi nemški komunisti vedo in morajo vedeti, da jim tako dejanje, kot zažig parlamenta, ne more koristiti, pač pa škodovati spričo sedanje Hitlerjeve vlade, ki je pripravljena izrabiti vsako nerodnost svojih nasprotnikov. In ki je tudi takoj izrabila: ustavila je skoraj ves levičarski tisk, ne samo komunistični, ampak tudi socialno-demokratični, zaprla njihove vodnike in si tako brezprimeri olajšala pot v sedanjem volilnem boju.

Tako koristen je ta zažig Hitlerjevemu narodnim socialistom, in tako škodljiv komunistom, da je nastal splošen dvom o resničnosti in zanesljivosti policijskih vesti. In že se govori o čudnih okoliščinah, v katerih je izbruhnil požar, in v Berlinu pripovedujejo, da se je že več dni pred požarom govorilo o nekakem atentatu, ki se v kratkem izvrši, in ki ga podtaknejo komunistom.

Ljudje so postali pač skeptični nasproti policijskim vestem, in razloga imajo dovolj, že od Friedjungovega procesa sem...

Pa oglejmo si še Hitlerjeve narodne socialiste, ki so zdaj na vladi in ki jim gre za biti ali nebiti. Kajti ni dvoma, če ne uspejo sedaj, se začne njihova organizacija razkrajati, in dokončni razpad je samo še vprašanje časa. Ali je mogoče, da so ti zasnovali požig?

izdajatelj manj važne pojave in jih osvetliti s primernim komentarjem.

Ki Sodobnost, katero našim bralcem toplo priporočamo, se bomo po nadaljnjih številkah, ko bo o reviji možno izreči določeno sodbo, še povrnili.

O Napoleonu Merežkovskega

piše nemški mesečnik »Westermanns Monatshefte«.

Bolj pesnitev kot zgodovina, toda poln intuicije in obrazovne sile je Merežkovskega »Napoleon«. Merežkovski, prav tisti, ki je napisal mnogo čitanih, tudi od rešnih umetnostih zgodovinarjev cenjenih življenjepisni roman Leonarda da Vinci, ne gleda v Napoleona častiljubnega, sebičnega osvajalca, temveč »človeka« sploh, človeka v njegovi popolnosti, človeka bodočnosti, ki hiti naprej pred zgodovinskim razvojem in ki že dela za njegov poslednji namen, občno zedinjenje vsega človeštva. To zedinjenje je mogoče ostvariti po pisateljevem mnenju samo na verski osnovi. Napoleon ji je bil blizu, kakor spričuje njegova človeška bitnost in njegovo zakonodajstvo, toda uspel ni, ker je hotel uveljavljati božansko s človeškimi sredstvi — ali kljub vsemu je bilo v njem nekaj preroškega, nekaj predhodniškega za tistega, ki mora priti. Knjiga novega »časteja junakov, sanjarsko enostranska, toda blagoslovljena od umetnosti, da veličastno upodablja, kar leži le v drobju pred nami.

Nemški narodni socialisti imajo v marsičem isto miselnost, kot komunisti. Pred vsem so za diktaturo. Zato so seveda proti vsakemu ljudskemu zastopstvu, razen iz lastnih pripadnikov. Zato so tudi za vsakršno nasilje, in za doseglo njihovih namenov jim je dobro vsako sredstvo. Politični umori so jim vsakdanje sredstvo v boju za njihove »ideje«, in prezirljivo in zaničljivo govorjenje o državnem zboru, temu »zavodu za česnanje«, spada v narodnosocialistični katekizem.

Vsekako torej: moralnih pomislekov proti zažigu narodni socialisti bržkone ne bi imeli, prav nič več vsaj, kot komunisti. Ali nekaj je gotovo: spretno izveden in nasprotnikom podtaknjen požig bi jim lahko veliko koristil.

In ta korist je že tu, je bila očitna od prvega hipa. Kakor da je Hitlerjeva vlada imela že vse spise pripravljene, tako rečno so izšle prepovedi komunističnih — in zaradi enostavnosti in večje izdatnosti še socialnodemokratičnih — listov, tako hitro so bili zaprti vsi komunistični voditelji.

Dokler nimamo dokazov, verjamemo pač vsi najraje tisto, kar je bolj verjetno. Malo verjetno je, da bi delali komunisti nekaj, kar jim škoduje. Precej verjetno pa je, da store narodni socialisti nekaj, kar jim koristi. In da moralni pomisleki niso preveč tehtni pri ljudeh, ki jim je umor skoraj običajno sredstvo strankarske borbe...

OPAZOVALEC

„Jutrova“ polemika o slovenščini v ljubljanski operi

V nedeljskem Jutru je dne 19. svečana t. l. polemiziral g. — o. z našima člankoma »Ljubljanska opera in slovenščina« in »Ali ni več slovenskega narodnega opernega gledališča«. Ker smo bili na to polemiko šele pred kratkim opozorjeni, se je naš odgovor zakasnil. G. — o. očita »Sloveniji«, ki ji pravi »neki ljubljanski tednik«, ne da bi ga imenoval z imenom, da zastopa »dognane narodne interese« »po večini na nepravem mestu in v nedognani obliki«, sam pa piše »srbskohrvaška beseda« (pravilno je »srbskohrvaška beseda«), ni mu všeč prava slovenska oblika »po hrvaško« in pravi da je Rijavec »nastopil v srbskohrvaščini«, ko je v resnici nastopil le na gledališkem odru v čednem kostumu. Govori tudi o »starem šušteršičijanskem avstro-slovenskem snegu«, ki ga je še ostalo nekaj v kakšni razpoki. Mi takega snega ne poznamo, ga nismo nikoli poznali ter nas tudi ni nikoli zamele. Brali smo pa mi in z nami tudi še veliko drugih slovenskih ljudi članek o zagrebski »Novi Evropi« z naslovom »Slovenstvo in jugoslovanstvo«, ki ga je omenjena revija priobčila 26. junija 1932, ter tudi trditve, da smo Slovenci samo etnični material, ki bi ga bilo treba stopiti z drugim sorodnim materialom, da bi se na ta način ustvarila nova narodnost.

G. — o. piše v Jutru 19. svečana t. l. o pravilnem pojmovanju slovenske kulturne samobitnosti. Priznava torej sedaj slovensko kulturno samobitnost, kar je seveda prav in je očitni napredek. Kdor pa prizna načelo, ga mora tudi dosledno in dejansko izpolnjevati. Za nas je in mora biti za vsakega res slovenskega človeka slovenska kulturna samobitnost npravstvena zapoved, zapoved vesti in razuma. Slovensko je dejstvo, ki je nastalo organično, ni nekaj slučajnega, je naše bistvo, ki bo živelo toliko časa kot bomo živeli Slovenci. Slovenska samobitnost ni prav noben vzrok ne povod za sovraštvo zoper katerikoli drug jezik, ne narod. Frapa Levstika razume g. — o. popolnoma napačno. Če je kak kulturni zavod slovenski, je slovenski in ne more biti kaj drugega, če hoče res gojiti slovensko kulturno samobitnost. Fraze o »budnih stražarjih« so izgovor v zadregi. Jutrov članek je prezrl naš citat iz št. 34 dnevnika »Jutra«, kjer je zapisal »Jutrov« poročevalec, da misli, da bi lahko tudi vsi ostali pevci razen ge. Gjurgjenčeve peli v »Morani« po hrvaško. Če je kedaj poudarjal »Jutrov« operni referent, da se morajo vsi solisti ljubljanske opere, ki niso Slovenci, učiti novih vlog v slovenščini, dokler so angažirani v Ljubljani, naj bi poudarjal tudi, da naj tudi peje vsi pevci, tisti, ki so Slovenci, in tisti, ki niso Slovenci vse vloge po slovensko, če nastopajo v slovenski narodni operi. Jutrovega opernega referenta bi tedaj prav nič ne motilo, če bi pevci, ki niso Slovenci, peli vse stare vloge (vsak boljši operni pevec ima pa znaten repertoar) v drugih jezikih, ne pa po slovensko! Ali bi bila potem slovenska narodna opera še po značaju in duhu slovenska, kot pravi g. — o., da je še današnji dan. Omenili smo že v 4. številki »Slovenije«, da so lani ali predlanskim Belgrajčani izžvižgali v belgrajski operi ruske pevce, ki so peli svoje vloge po rusko in ne po srbsko. Mi smo Belgrajčane razumeli. Ni nikakršna milost in ne dobrota, če poje ga. Gjurgjenčeva nove vloge v naši operi po slovensko. Zapisali smo, da so peli »Bohème« Rijavec, Gjurgjenčeva in tudi Primožič po hrvaško. Rijavec ni bil gost en sam večer. »Koštanec« so se morali učiti vsi pevci po srbsko, kar jim je dalo gotovo več dela, kot če bi se učili v slovenščini, da bi tudi občinstvo razumelo operni libreto, brez teksta je uspeh opere le polovičen.

Stravinskega Oidipus rex je nekaj operni oratorij in ga zato nikjer ne prevajajo, čeprav je latinski, prav kot nikjer ne pojo Beethovnovih maš po nemško.

Estetika sama zahteva, da pojo vsi pevci v enem jeziku. Če navaden dialog je smešen, če odgovarja drugi v drugačnem jeziku, kaj šele slovesni dialog na odru!

V slovenski narodni operi v Ljubljani pa je že več let navada, da pojo pri eni predstavi v različnih slovanskih jezikih. Ne gre tedaj za kak posamezen slučajni nastop!

Karl Deschmann je pisal v »Zeitschrift des Alpenvereines« prav temeljito o slovenskih polharjih po nemško. Nihče pa mu ne bo šel očitati, da je s tem zidal stavbo slovenske znanosti.

Zlasti nam Slovincem je potrebno navpično mišljenje in navpičen pogon tudi v kulturnih stvarih, da bo slovenska kulturna stavba kaj vredna in lepša kot so druge. Nismo monterji, hočemo biti kulturni zidarji, smo zoper vsako demontiranje, in nam je sveta Prešernova slovenska misel...

Zato sta bila naša članka o slovenščini v ljublj. operi na pravem mestu!

Še nekaj besed „Jutrovemu“ član- karju o slovenskem jeziku v našem gledališču

Gospodu — o ni bila vseh kritika našega sodelavca zaradi hrvaškega petja v naši operi. Polemiko v tem pogledu prepušča uredništvo drugim, ker bi bistva tega, kar nas loči od — o-vega in njegovih somišljenikov gledanja na slovensko vprašanje le mimogrede zadela. Prejkone pojmuje g. — o to bistveno razliko tako, da vidi na svoji strani širino duha, bratsko ljubezen in strpnost, na naši pa nestrpnost in omejeni fanatizem. Če je veljalo listu žaljivo namigavanje o šusterščijanstvu in avstrijskanstvu našemu listu, potem bi bil očitak neleseren in krivičen, ampak tudi smešen, ker g. — o dobro ve, s kom ima opravka. Prav tako ceno bi nas kdo lahko opravil z znanim očitkom klerikalizma. Precej naših sotrudnikov je iz vrst mladine in naša borba velja vsem oblikam in pojavom hlapčevskega mišljenja ter stare miselnosti, pa bodi, da si nadeva moderen plašč.

Bistva tega, kar nas loči, g. — o očitno ne razume. Moti se, če vidi v naš zagovornike kake tesnoscenosti. S tem bi resno mladino odbili, dasi bi bil tak nacionalizem prirodnejši in umljivejši, nacionalizem onih krogov, ki mu stoji g. — o blizu. Daleč proč smo od vsakega sovraštva do Hrvatov in Srbov. Mi iščemo krivice mesebojne odložitve narodov drugod kot g. — o. Naše odkrito nasprotstvo velja oni naši inteligenci, ki po našem prepričanju ne ve, kje je njeno mesto, ki po našem prepričanju ovira, vede ali nevede, iskren sporazum med bratovskimi narodi, ker ne vidi edino možnih osnov zanj, ker besediči o potrebi svobodne gojitve naše kulturne individualnosti, a si ne upa iz te zahteve izvajati najnujnejših posledic. Preprosta so dejstva, ki nas ločijo, tako preprosta, da je treba velikega truda, da se ta preprostost zabriše.

Ne ptič, ne miš

Imeli smo precejšnjo količino vina na prodaj, zato smo ga ponudili kupcem potem časopisja. Imeli smo srečo. Kmalu je prišel agent neke vinske trdnice v Sloveniji ter povprašal po kakovosti in ceni vina.

Predstavil se je kot N. Polak, potnik trdnice M. itd., a govoril je srbskohrvašk. Jezik mu je bil sicer precej gibčen, vendar sem takoj opazil, da mu srbskohrvaščina ne teče baš — brez napak. Njegova izgovorjava je bila bolj slovenska nego srbskohrvaška.

V pogovoru ga vprašam, če ni mogoče Slovence. Spravil sem ga v zadrego. S precejšnjo sramežljivostjo mi je priznal, da je rojen na Češkem (torej je prav za prav Čeh!), vendar je po očetu in materi pristoje v Slovenijo, kajti oče se le piše Polak, drugoče pa je prišten Slovenec. Kot politični uradnik pa je — oče — služboval nekaj časa na Češkem, a se je med svetovno vojno preselil v Slovenijo, kjer je on — sin — dobil službo pri vinski trdnici M., za katero kupuje sedaj vino.

Vi ste pa res prava mešanica narodov: Slovence ste, rojeni ste na Češkem, pišete se Polak, govorite po srbskohrvaški. Čudno!

Je bolj nobel in praktično tako, mi odvrne agent.

Čisto tako, kakor svoj čas, ko je bilo nemškutarjenje nobel — in praktično — sem si mislil ter pustil agenta samega.

Repoštev Blisk Janč.

Nastas Petrović

Umrli je srbski politik in minister Nastas Petrović, ki zasluži, da se ga spominjamo s priznanjem tudi Slovenci.

Po poklicu profesor, se je zgodaj začel baviti s politiko kot srbski radikal. Pozneje — to je bilo

že v Jugoslaviji — je prišel zaradi svoje načelnosti z oficialnimi srbskimi radikali navzkriž in je postal poleg Stojana Protića neodvisen radikal.

Nastas Petrović je bil dosleden in odkrit politik, ki mu je bila stranka sredstvo za dosego določenih namenov, a ne sama sebi namen. V tem bi nam mogel biti zgled. Ni bil »politič«, kakor pravilno označuje slovensko ljudstvo vso to zahrbtnost, zvijačnost in dvojnost »politikov«, ki delajo drugače v zasebnem, drugače v javnem življenju.

Seznani sem se z njim v verifikacijskem odboru prve južnoslovanske skupščine, t. zv. začasnega narodnega predstavništva. Bil je velike, sloke postave, bolj redkobeseden, dasi prijazen, kot govornik rezeke. Verifikacijski odbor daje osnovo vsemu zakonodajnemu delu, ker predlaga izvolitev posameznih poslancev skupščini v poriditev ali zavrnitev. Ako naj bo skupščina resničen in ne potvorjen izraz narodne volje, potem je treba nepristranske presoje in odločitve pri verifikaciji mandatorov. In tu sem spoznal veličino Nastasovega značaja. Ne glede na levo in desno je presojal položaj pri volitvi poslancev tudi svoje stranke. Spominjam se, da sem ob nekem takšnem glasovanju dejal zasebno svojemu sosedu, ki je bil tudi srbski radikal in osebno ljubezniv človek: »Kako morete glasovati za?« in dobil odgovor: »Partija!« V tem se vidi vsa razlika načelne in in strankarske politike.

V škodo državi je bilo, da niso prišli politiki Nastasovega kova do večje veljave, ker z njimi bi ne bil sporazum težak; zakaj bili so načelni in nesebični.

Še ena nadloga prihaja nad slovensko ljudstvo

Muzejsko društvo v Ljubljani je priredilo predavanje o malariji. Predaval je primarij dr. Meršol. Malarija je le težko ozdravljiva bolezen. Kjer se razpase, povzroča stalno hiranje prebivalstva. Dogodilo se je, da je ponekod, kakor v nekaterih predelih Južne Amerike, čisto razljudila cele pokrajine. In zdaj je začela ta bolezen ogražati Slovenijo, in videti je, da jo bo ogražala leto za letom bolj, kakor da bi že ne bilo prišlo dovolj nadlog in brig in stisk nad nas...

Muzejsko društvo je zategadelj napravilo socialno koristno delo, da je priredilo to predavanje. In predavanje dr. Meršola je bilo, kakor je treba, da so slika predavanja: jasno, vsakomur umljivo, oprto na korenito poznanje te kuge, kakor tudi vzrokov, ki povzročajo, da se tako bohotno širi. Kakor opomin je to predavanje, da se zavemo in storimo vse, da se ustavi širjenje te bolezni. Kajti ne smemo si prikrivati: danes je še čas, da zaustavimo malarijo pri nas brez večjih žrtev. Še nekaj let, in to ne bo več mogoče, naše že tako dovolj obubožano prebivalstvo bo nosilo še eno nadlogo, pa zelo drago nadlogo, več na svojih plečih; nujno mora začeti telesno hirati in propadati, in odpornost našega naroda nasproti tujemu pritisku se mora neogibno zmanjšati.

Pa preidimo k predavanju.

Dr. Meršol je najprej podal zgodovino malarije, ki je zelo stara bolezen. Potem je orisal način, kako se malarija prenaša na človeka, namreč po neke posebne vrste komarjih, anofelih. Dosti je, da piči tak komar bolnega človeka, in za njim zdravega, pa je še zdrav malaričen. Ti komarji žive tudi v Sloveniji. V neokuženi Sloveniji izpred vojne in bolj ali manj tudi še po vojni ti komarji niso mogli biti vprav nevarni: od zdravih ljudi pač niso mogli prenašati mrzličnih klic. Sedaj pa je drugače, odkar morajo naši fantje hoditi služiti vojake v malarično okužene južne kraje naše države. Po ugotovitvah dr. Meršola je malaričen vsak tretji slovenski fant, ki pride od vojakov. Ti fantje pomenijo stalno nevarnost za ostalo prebivalstvo.

Dvoje dejstev moremo torej in tudi moramo razbrati iz dr. Meršolovega predavanja: prvič že precej splošno znano o nevarnosti malarije, drugič nekoliko manj znano, da se širi malarija skoraj izključno samo po naših fantih, ki odhajajo v vojaško službo v malarične južne kraje in prihajajo potem neozdravljeni domov. Prav za prav: ne skoraj izključno, ampak prav samo na ta način se zajeda ta bolezen v dostej razmeroma zdravo telo našega narodnega organizma. In zelo hitro se zajeda: ena cela tretjina naših zdravih fantov se vrne okužena v domovino.

To spoznanje mora pa roditi dejanje. In sicer dejanje, ki sploh onemogočuje, da se naši ljudje okužujejo še dalje s to zavratno boleznijo. Dr. Meršol se je pred vsem omejil na pota, ki naj zlasti preprečujejo prehudo širjenje malarije pri nas in ki naj vodijo k čim prejšnji ozdravitvi že bolnih. To pa ne more biti dovolj. Temveč, kakor v vseh resnih primerih: zastaviti je treba nož in rano izrezati pri korenini. In komur je na tem, da naš narod ne propada, da s tem ne zgublja svoje odpornosti proti tujemu sovražnemu pritisku, ta bo takoj storil, kar je treba.

Kdor se bo pa še tudi poslej otepal, storiti vse, kar je treba, za tega bomo vedeli: noče zdravja in odpornosti našega ljudstva, hoče marveč, da se izraja in propada, da bo lahek plen njegovim sovražnikom.

Torej na levo ali na desno! Srednje poti ni. In čas je, da se dokončno spoznamo.

Razpust Prosvetne zveze

Dan dravske banovine je razpustil Prosvetno zvezo v Ljubljani in Mariboru, ker sta se obe društvi udeleževali politično in strankarsko politično.

Vzeti redi

Pisarna kraljevih redov je razveljavila tale odlikovanja: red Jugoslovanske krone IV. stopnje, podeljen duhovnemu svetniku Janezu Kalanu, red Jugoslovanske krone V. stopnje, podeljen industrijalcu Ivanu Aysenku in red sv. Save V. stopnje, podeljen profesorju Josipu Kardinarju.

Prepovedan list

Minister za notranje stvari je prepovedal uvaževati in širiti v naši državi slovaški dnevnik »Slovák«, ki izhaja v Bratislavi.

Prednost Sokolov pri sprejemu v službo

Finančni minister je predložil v Narodni skupščini dostavke k proračunskemu zakonu. Dostavek 55 določa, da imajo člani državne viteške organizacije Sokol prednost pri sprejemu v državno ali banovinsko službo.

Šolstvo v Julijski Krajini

Za vzgojo slovenske in hrvaške mladine v Julijski Krajini — seveda v nacionalističnem italijanskem duhu — ne skrbe samo državne prosvetne oblasti — temveč tudi — in to v prav izdatni in brezobzirni meri — mnoge italijanske šolske družbe; izmed teh nudi društvo »Dante Alighieri« šolski mladini predvsem gmotno pomoč. Društvi »Italia Redenta« in »Umanitaria« skrbita za ustanavljanje novih šol in tečajev za italijansčino, predvsem v onih slovenskih krajih, kjer ni državnih šol. Razumljivo je, da te šole teže še z večjo brezobzirnostjo nego državne za tem, da vzgajajo otroke v strogem fašističnem duhu in jih narodno čimprej prilikujejo.

»Umanitaria« je nedavno ustanovila svoje potujočevalne šole v Lazah pri Senožečah, Stomažu, Velikih Zabljah, Škriljah in drugod.

Po Učit, tovarišcu.

Evropa na razpotju

Dunajski nadškof dr. Innitzer pravi v svojem zadnjem pastirskem pismu med drugim tudi sledeče: »Pripravljajo se odločitve nedogledne daljnosežnosti; v človeški zgodovini je zaznamovati le malo sličnih primerov. Živimo v času nemirov. Ves svet pretrpava borba za nove oblike družabnega, gospodarskega in kulturnega sožitja. Pojavljajo se nasprotja, ki se zde nepremostljiva, ker imajo svoj vzrok v različnih svetovnih nazorih in ki groze uničiti vse še obstoječe skladnosti. Zapani stojijo pred velikimi preobratom. Ali bo prinesel novo življenje ali pogubo in smrt?«

GOSPODARSTVO

Za gospodarsko moralo

Od zadnjih zborevanj naših gospodarskih ljudi je brzkone najvažnejše zborovanje društva industrijev in veletrgovcev. Šaj nič ne rečemo: ni bilo slišati prav ostrih besedi in grmečih zahtev. Je pač to družabni sloj, ki je po vsej svoji vzgoji in miselnosti usmerjen tako, da ne vzbuja rad preveč pozornosti; kadar uveljavlja svoje zahteve in želje. Zvečine mu tega tudi treba ni, kajti v socialnem družabnem ustroju je industrijen in veletrgovec zagotovljeno mesto, s katerega se že prišepetavanje sliši in razume, včasih celo bolj sliši in razume šepet par ljudi, kot krič lačnih množic.

Če so se tudi ti gospodje zbrali in morali pripovedovati, kako nesrečno je urejeno vse to naše gospodarstvo, je pač vredno prislusniti. In treba je prislusniti, ko vidimo in slišimo, da zaradi teh in takih nerednosti in pomanjkljivosti trpi ves naš narod. Kajti sodobno gospodarstvo je tako pripreglo in zapredlo vsakogar v svoj vseobsejni in vseobjemajoči ustroj, da ni zlepa kdo, ki bi ne bil prizadet, brž ko ta ustroj kjerkoli ne deluje.

Iz predsedstvenega poročila Staneta Vidmarja posnemamo:

Svetovno krizo bi precej lažje prenašali, če bi nas ne tlačila še posebna domača kriza. Zato je treba spremeniti načela, ki vodijo naše gospodarstvo.

Zakon o prisilni poravnavi je omajal ves kreditni sistem in hudo škodoval naši

poslovni morali.

Trudili smo se in se še trudimo, da dosežemo potrebne spremembe tega zakona, ki je veliko podjetij že sploh uničil, skoraj vsem škodoval in nikomur koristil. Ministrstvo za trgovino in obrt je sicer glede na to izdelalo načrt, da se ta zakon spremeni, pa tudi ta načrt je potreben še sprememb, ne glede na to, da prihaja dovolj pozno.

Iz istih in podobnih razlogov je treba popraviti tudi zakon o zaščiti kmeta.

Najbolj kočljivo pa je vprašanje naših denarnih zavodov. Tudi tem je dal ta zakon zaščito. Posledica je, da je vse gospodarstvo zaradi tega kakor zadušeno. Narodna banka bi bila jeseni 1931. prav lahko rešila položaj, če bi bila le malo velikopotezna. Pa kakor je, tako ne sme iti dalje. Denarnih zavodov ne smemo

izločiti iz gospodarskega življenja,

ker sicer sploh ne smemo upati na poživitev delovnosti in ureditev razmer. Zato je dolžnost državnih oblastev, da se pobrigajo za obnovo zaupanja v naše denarne zavode. Kajti tega zaupanja zavodi niso zaigrali morda s slabim gospodarstvom, ampak zaradi panike, ki je bila posledica splošne nezaupljivosti. Treba je torej odstraniti razloge te nezaupljivosti, da moremo spet začeti z rednim poslovanjem.

V podružnici ljubljanski Poštna hranilnica se nabira gotovina naših podjetij. Zato zahtevamo, da se ta gotovina

uporablja samo v naši banovini, in prav to zahtevamo tudi za gotovino ljubljanske podružnice Hipotekarne banke.

Zlasti

izpodkopa poslovno moralo

uredba o posredovalnem postopku, in že celo prezadolženci sami se ji upirajo, ker zbujajo domnevo, da posledaj plačuje dolgove samo tisti, ki hoče.

Zlasti pa so nevzdržljivi predpisi glede deviz. Kdor si je iskal na osnovi teh različnih predpisov plačilna sredstva za inozemske upnike, pozna vse težave, ki jih povzročajo. Zato niso upravičene stroge kazni za tiste, ki so si po zasebnih potih preskrbeli deviz in valut. Vsaj tako dolgo ne, dokler ne bomo mogli zadovoljiti svojih inozemskih upnikov po normalnem potu. Pač pa naj se raje svari kaznujejo tisti, ki so

miliardne vsote znosili v inozemstvo.

in s tem povzročili vse te stiske. Čas bi že bil, da se kedaj osnuje gospodarski svet,

v katerem naj bi bili zbrani najboljši naši gospodarstveniki, in ki bi izdelal široko zasnovan načrt za obnovo našega gospodarstva.

Odklanjati moramo sklepe zagrebških trgovcev, ki zahtevajo zgolj omiljenje določil zakona o prisilni poravnavi in razpust društva za zaščito upnikov in stitnih institucij. Kajti taki sklepi bi utegnili res popolnoma izpodkopati ves poslovni kredit. Sicer pa slone ti sklepi očitno na površnem študiju novega predloga. Zahteva, da se razpuste upniške organizacije, je naravnost smešna.

K temu poročilu bi dostavili samo: resnično je, uresničljivo je, in uresničiti se mora kmalu, razen če primanjkuje tistim, ki odlašajo, res prave dobre volje.

D. S. Merežkovskij:

Napoleon

(26. nadaljevanje.)

Telesni zdravnik Corvisart ga je še v prvih letih cesarstva ozdravil od toulonskih garij, in takoj se je začel rediti. Hkratu z upadlostjo je zgubil tudi tisto božansko lahkost, od katere je pravil, če se je spominjal mladosti: »Takrat kakor da sem letel po zraku.« Pri štiridesetih letih se redi, debeli, postaja okoren. Proti naravi je njegova duša v bolnem telesu zdrava, a v zdravem — bolna. Rumena barva kože postaja medlo-bela, mrzla kakor mramor. V lahko zabuhlem obrazu se javlja nekaj mehkega, ženskega, skoraj »babjega«. Ko ga je zagledal neki z dežele prišedši lakaj v parnem vozju poleg cesarice, v slavnostnem klobuku z velikimi belimi peresi, ga je imel za »staro vzgojiteljico« Marije Lujize. Namesto prejšnje osijanske otožnosti je v tem obrazu težek, kamnen dolgčas — »mrtvični sen«.

»Obžalujem vas«, pravi Talleyrand višjemu obredniku Rémusat, »vi morate zabavati l'inamusable, človeka, ki ga sploh ni mogoče zabavati!«

Sam cesar se včasih čudi dolgočasnosti svojih dvornih plesov. »To je zato, ker veselje ne posluša bobnov,« mu razlaga Talleyrand.²⁴

Dolgčas je vladarju, — dolgčas je tudi podložnikom. Niti zmage ne vesele več; še večji je dolgčas zaradi njih, ker se zdi vojna brezkončna. »Tu je splošna potrlost in nezadovoljnost,« piše neka vrstnica v zasebnem pismu. »Ni navdušenosti, celo začudenja ni zaradi zmag: vse je prenašeno čudežev.«²⁵

Revolucionarni diktator postaja samodržan samosilnik. Z marčnim odlokom 1810. leta vzpostavlja ječe za politične hudodelce, »kakor da se je razveljavilo prvo dejanje revolucije — razrušitev Bastille.«²⁶ Šole in liceji se spreminjajo v vojašnice, kjer korakajo Muze ob zvokih bobna, prav kakor dame na dvornih plesih. Svoboda tiska je zadušena. Od 73 časnikov so ostali samo 4; članki zanje prihajajo iz pisarne za javno mnenje, Bureau de l'esprit public, a urednike imenuje minister za pravosodje. »Tiskalnica je orožarnica: ne sme biti splošno dostopna; knjige smejo tiskati samo tisti, ki imajo zaupanje vlade.«²⁷ Časniki naj bi priobčevali zgolj naznanila, »sanjari cesar.«²⁸ Dobro bi bilo, če bi prepovedali Tartuffe-a.²⁹ Misel je glavni sovražnik vladarjev.³⁰

Nedolžno liberalna gospa de Staël je preganjana. »Oblast hujšakačev je pri kraju; zahtevamo, da me poslušate; spoštujte oblast, kajti od Boga je.«³¹ Chateaubriandu grozi cesar zaradi nepredvidne besede o Neronu in Tacitu, da ga bo dal razsekati s sabljami na stopnicah tuilerijskega dvorca.

Pusto, zagatno, težko je vsem, kot v sanjski prikazni. To ve tudi sam: »Kadar umrem, si oddahne olajšan ves svet: »Ah!«³²

»Bog je ustvaril Bonaparta in si je odpočil,« mu je rekel načelnik nekega okrožja v obraz. »Bolje bi bilo, če bi si bil mnogo prej odpočil!« pripomni nekdo šepetaje.³³

Mesto Pariz je sestavilo napis za cesarski prestol: »Ego sum, qui sum, Sem, ki sem.« — »Prepovedujem, primerjati me z Bogom,« odgovori cesar izdolgočasen, ki mu je že presedalo to preveč nesramno prilizovanje.³⁴

Kakor Kamniti gost: kadar gre, se trese zemlja pod njim. »Od zadnjega komornega strežaja do prvega ministra je občutil vsak grozo, če se mu je bližal.«³⁵

Je li vedel, kaj dela, ali je brezkončno zroči oslepel, brezkončno umni zblaznel? Vse je vedel; vedel je, da se uničuje, pa ni mogel, da se ne bi uničeval, ne »zgorel«, ne umrl, ne bil »žrtev«. — »Vse svoje življenje sem žrtvoval vse — mir, korist, srečo — svoji usodi.«³⁶ Ni mogel drugega, kot žrtvovati se, kakor ne more večerno sonce, da se ne bi nagibalo na zapad.

»Strašni kij, ki ga je on edini mogel privzdigniti, je padel prav na njegovo glavo.«³⁷ Vedel je, da pade, in čudno je reči, kakor da bi bil sam to hotel.

»Samega sebe je uničil, napravil je politični samomor,« pravi neki vrstnik.³⁸ Samomor — samoraztrganje. »Duh Gospodov je prišel nadenj, in raztrgal je leva, kakor kozliča.« Samega sebe je raztrgal, da bi »iz jedočega prišla jed in iz močnega sladko.«

Leta 1808, pred špansko vojno, si je nadel pušico s strupom in je ne odloži do konca;³⁹ vendar se ne zastrupi — bil je že zastrupljen. Cesarski škrlat na njem je, kakor Nesovo oblačilo: prime se telesa in ga sežge do kosti; ne osvobodi se ga, dokler ne stopi na žrtveno grmado: na njej mora zgoreti, ko sonce na grmadi zapada.

»Da bi le trajalo, da bi le trajalo! Pourvou que ça dure, pourvou que ça dure!« šepetaje mama Leticija in maje z glavo, kot večša rojenica.⁴⁰ »Vedno je za trdno vedela, da se bo vse zrušilo.«⁴¹ Toda morda je vedel tudi njen sin, slišal glas Usode in šel pokorno za njim, kakor dete za glasom matere.

Vedel je, da je blizu njegova ura — dvanajsto leto.

²⁴ Lacour-Gayet, 383—384.

²⁵ Rémusat, III. 65.

²⁶ Thibaudet, 286.

²⁷ Lacour-Gayet, 387.

²⁸ J. Bertaut, 140.

²⁹ Memor., III. 369.

³⁰ J. Bertaut, 95.

³¹ Bourrienne, IV. 338.

³² Rémusat, I. 125.

³³ Bourrienne, III. 304.

³⁴ Lacour-Gayet, 176.

³⁵ Constant, I. 286.

³⁶ Masson, Le sacre de N., 5.

³⁷ Rémusat, I. 383.

³⁸ Marmont, V. 2.

³⁹ Constant, III. 80.

⁴⁰ Chuquet, I. 50.

⁴¹ Stendhal, 5.

IV.

M O S K V A.

1912.

Cele ure je ležal v dolgih zimskih nočeh 1811. leta na blazinjaku, zatopljen v globoke misli; mahoma je poskočil in kričnil: »Kdo me kliče?« in začel hoditi po sobi, mrmraje: »Ne, zgodaj je še, ni pripravljeno..., treba je odložiti za tri leta...« Toda vedel je, da ne odloži, in vedel je, kdo ga kliče, — Usoda.

»Jaz nisem hotel vojne, in Aleksander je ni hotel; okoliščine so naju pahnile drug ob drugega, in ostalo je dovršila usoda.«²

Ruska vojna je neogibna posledica celinskega zaprtja, dvoboja Francije z Anglijo. »Ko je razrušil Avstrijo in Prusijo, ta naravna zaklona evropskega zapada, je stal Napoleon vzoči ruskem vzhodu.«³

Jeseni 1810. leta začena zaprtje učinkovati: v londonskem cityju je cela vrsta polomov; notranji položaj Anglije je neznosen; gospodarska stiska ji grozi s socialno revolucijo. Napoleonu se dozdeva, da se že dotika cilja: Anglija je tik pred padcem; treba ji je samo prizadejati zadnji udarec: zapreti Baltik — zamašiti to zadnjo poč, skozi katero curlja angleško blago v Evropo. »Mir in vojna sta v ruskih rokah,« pravi Napoleon in predlaga Aleksandru zasego ne samo angleških, ampak tudi nevtralnih ladij z angleškim blagom v baltičkih vodah. »Nikoli se še ni nahajala Anglija v tako obupnem položaju... Zanesljive vesti imamo, da želi miru... Če se Rusija pridruži Franciji, bo splošen klic Anglije zahteval 'mir', in angleška vlada bo prisiljena, prositi miru.«⁴

Toda Aleksander nikakor noče poraza Anglije: v njej vidi zadnjo obrambo pred dokončno »zasušitvijo narodov pod oblast enega samega«. Prav tisti čas je zvedel Napoleon, da je 1200 nevtralnih ladij raztovorilo blago v ruskih pristaniščih, in sprevidel je, da se Rusija nikoli ne pridruži zaprtju.

V januarju 1811. leta je Aleksander na tihem sklical dve sto štirideset tisoč bajonetov na zapadno mejo. Napoleona vara prav brezobzirno: pripravlja nanj nenaden udarec, in prizadejal bi mu ga bil, če bi bila privolila Poljska.

Ali Napoleon prebíti Aleksandra: spomladi 1811. leta zbere v Nemčiji vojsko, kakor je še ni bilo v novem veku — šest sto sedemdeset tisoč bajonetov —, ki je družila dve tretjini vojaške Evrope, strahovane z železno roko, obrazovane in gibane od volje enega samega moža. Sklene napasti Rusijo 1812. leta.

»Vojsčaki!« pravi v oklicu na Veliko vojsko, »vojna se začena... Rusijo je potegnila usoda za seboj; naj se ji dopolni... idimo čez Njemen!«⁵

Do Njemna je došel 22. junija 1812. leta.

Prav tako, kakor takrat, pred petimi leti, v tilsitem poletju

poldan meglevnj leno diha,
lenobno reka se vali,
in v svodu plamenecem, čistem
lenobno se oblak topi.
In vso naravo ko megla
dremota žarna objemlje...

Prav tako pari na peščenih prodih, diši po topli vodi, ribi, toplih jagodah in smolnatih skobljancih iz smrekovega gozda. Soparno je; v soparici zori nevihta.

Drugi breg je prazen. Kje so Rusi? V somraku preplava nekoliko oglednikov reko in stopi na breg. Jezdec, ruski častnik od kazaške obhodne straže, prijaha k njim iz gozda in kriči: »Kdo ste?« — »Francози.« — »Kaj hočete?« — »Kaj ne veš tega, pasji sin? Vojskovati se, vzeti Vilno, Poljsko, Rusijo!« Molče zaobrne jezdec konja in oddirja v gozd. Trije strelci so počili za njim; ponovil jih je bučni odmev v gozdu, in zopet je mrtva tišina.⁶

Vojska je prekoračila Njemen na treh čolniških mostovih v treh kolonah. Rusi prehoda niso ovirali. Tega so bili vsi veseli, razen cesarja. Stojč na drugem bregu in sledeč premikanju čet, je često pogledoval v daljavo, kakor da bi nečesa pričakoval. Hipoma pa je skočil na konja in sam, brez spremstva, zdirjal v gozd. Dirja kilometer, dva, tri — nikjer žive duše. Ustavil se je, ogledal se je, prisluškoval je: tišina, brezkončna praznina, brezkončna skrivnost — Rusija. »Kdo me kliče?« je vzkliknil in zdirjal nazaj k Njemnu.

Vojska je šla v Rusijo čez Litvo, Kovno, Vilno, Vitebsk, ne da bi kje srečala sovražnika, in se je poglabljala dalje in dalje v tišino, v brezkončno praznino. Prav kakor da bi padala v prepad, tonila v vodi, šla kot ključ na dno. Strah je prevzel ljudi. To vendar ni bila vojna, marveč nekaj neznanega: ljudje se vojskujejo z ljudmi ali z naravo, toda kako naj se vojskujejo z netelesnim, nečutnim — s prostorom?

V soparici ni zastoj zorela nevihta: vzdijala je v potopnih nalih, in mahoma, po žgoči vročini, je nastopil mraz, — v juliju oktober. Deset tisoč konj je poginilo zaradi slabe krme in nepričakovanega mraza; njihova gnijoča trupla so bila raztresena po cestah in kužila zrak. Neprehodno blato je ustavilo dovoz brašna. V vojski se je začela lakota, mačuh in griža. Ljudje so mrli kot muhe, začeli so ubegati. In to je šele začetek — niti Litve še niso prešli.

¹ Ségur, IV. 87.

² Memor., IV. 158.

³ Ségur, IV. 8.

⁴ Vandal, Napoléon et Alexandre, I. 492.

⁵ Ségur, IV. 131.

⁶ Ségur, IV. 138.